

۳۰ درصد رشد هوشی بین ۴ تا ۸ سالگی رخ می‌دهد

نگاهی به اهمیت و ضرورت آموزش قبل از دبستان با تأکید بر دوره‌ی آمادگی و نقش آن در رشد و پرورش کودکان

اشاره

دفتر آموزش و پرورش پیش‌دبستانی و ابتدایی معاونت آموزشی و نوآوری وزارت آموزش و پرورش، در مجموعه‌ای از استنادات علمی، ضرورت وجود دوره‌ی پیش‌دبستانی در کشورمان را بازنمایی کرده است. در این سلسله مستندات، اهمیت و ضرورت آموزش‌های قبل از دبستان، با مراجعه به پژوهش‌های داخلی و نیز خارجی، نشان داده می‌شود. آنچه در پی می‌آید مروری است بر برخی نوشته‌های این مجموعه. این نوشته‌ها را در دو شماره‌ی بعدی هم پی خواهیم گرفت.

هدف ادیان الهی به کمال رساندن انسان است و شرط لازم برای رسیدن به کمال، مراقبت‌هایی است که تحت عنوان تعلیم و تربیت در مورد انسان اعمال می‌شود [شکوهی، ۱۳۶۴]. انسان براساس فطرت از آغاز تولد برای تربیت آمادگی دارد و شاید به این دلیل است که اسلام توصیه می‌کند در بدو تولد، در گوش راست کودک اذان و در گوش چپ او اقامه گفته شود. نتایج پژوهش‌های انجام شده نشانگر آن است که تجارب مفید اولیه‌ی افراد در دوران کودکی، نقش بسزایی در تکوین شخصیت و رشد همه‌جانبه‌ی آنان دارد و چنانچه در این مرحله از رشد، از نظر جسمانی، روانی و تربیتی، نسبت به کودک غفلت و کوتاهی شود، در مراحل بعدی تنها ۵۰ درصد از این قصور قابل جبران است و ۵۰ درصد دیگر هرگز جبران نخواهد شد [خمارلو، ۱۳۷۰].

بحث دوران حساس در یادگیری، به دنبال نتایج تحقیقات انجام شده توسط روان‌شناسی به نام میرتل مک‌گرا مطرح شد. وی در بررسی‌های خود به این نتیجه رسید که در رشد و یادگیری انسان، مراحل زمانی حساسی وجود دارد. براساس تحقیقات جدید، سریع‌ترین دوران رشد و یادگیری، با سال‌های اولیه‌ی کودکی و پیش از دبستان انطباق دارد. این موضوع با نتایج تحقیقات بنجامین بلوم نیز هم‌خوانی دارد. تحقیقات بلوم (۱۹۴۴) درخصوص رشد هوش و تجارب اولیه‌ی کودکان نشان می‌دهد، حدود ۵۰ درصد از رشد هوشی از زمان تولد تا ۴ سالگی، ۳۰ درصد از ۴ تا ۸ سالگی و ۲۰ درصد باقی‌مانده در سال‌های ۸ تا ۱۷ سالگی محقق می‌شود [مفیدی، ۱۳۷۲].

تحقیقات انجام شده براساس مطالعات بلوم که نشان داد ضایعات رشدی در یک دوره‌ی سنی را نمی‌توان در مقاطع دیگر به‌طور کامل جبران کرد، جامعه‌ی آمریکا را بر آن داشت تا در سال ۱۹۶۵ با تلاش‌های گسترده، بیش از نیم میلیون کودک را تحت پوشش برنامه‌های یکپارچه و هماهنگ پزشکی، اجتماعی، تغذیه‌ای و آموزشی، تحت عنوان «آغاز تحول» قرار دهد. آن‌ها به این نکته واقف شدند که عقب‌ماندگی‌های ناشی از ضعف یا تجربیات متفاوت خانوادگی باعث می‌شود، بسیاری از کودکان نتوانند برای ورود به مدرسه، آمادگی لازم را کسب کنند و پس از حضور در آن نیز در پیشرفت‌های علمی به خوبی حرکت کنند. در واقع برنامه‌ی آغاز تحول قصد داشت، کودکان را برای شرکت موفق در روش زندگی آمریکایی آماده کند و طبعاً ورود به مدرسه، نقطه‌ی کلیدی برای نیل به این هدف بود [پارسا، ۱۳۷۳].

چگونگی تأثیر آموزش در سال‌های قبل از دبستان و لزوم توجه به آن، از ابعاد گوناگون موردنظر محققان و صاحب‌نظران بوده است؛ به‌طوری‌که هر یک در مطالعات و بررسی‌های خود، از جنبه‌های خاص به مسئله‌ی موردنظر توجه کرده و به آن پرداخته‌اند که در این‌جا به تأثیر آموزش‌های قبل از دبستان در ابعاد گوناگون رشد، به تفکیک اشاره می‌شود.

تأثیر آموزش‌های این دوره در رشد شناختی و هوشی کودکان

همان‌گونه که در قبل نیز اشاره شد، تحقیقات بلوم نشان داد، حدود ۸۰ درصد از رشد هوشی افراد تا قبل از ۸ سالگی و ۲۰ درصد باقی‌مانده در سال‌های ۸ تا ۱۷ سالگی شکل می‌گیرد. از این‌رو استدلال می‌شود، تجربه‌های مفید اولیه در دوران کودکی، برای رشد شناختی و هوشی بسیار ضروری است و چنانچه آموزش‌ها و محرکات مناسب در این دوره ارائه نشوند، در دوره‌های بعدی محرکات و آموزش‌ها، تأثیرات کمتری در تغییرپذیری فرد دارند و با وجود تلاش‌هایی که به عمل می‌آید، تنها ۵۰ درصد فرصت از دست رفته قابل جبران خواهد بود. بررسی‌هایی که در «دانشگاه اینشتین نیویورک»، پیرامون تأثیر محیط‌های غنی تربیتی بر رشد مغز در سال‌های اولیه انجام گرفت، بیانگر آن است که آموزش‌های اولیه‌ی زندگی، باعث رشد کرتکس مغز می‌شود، شیارهای آن را عمیق می‌سازد و وزن آن را نیز افزایش می‌دهد. هم‌چنین، قطر رگ‌هایی که خون را به کرتکس مغز هدایت می‌کنند و نیز حجم سلول‌های ترشح‌کننده‌ی آنزیم حافظه‌ساز را افزایش می‌دهد. در نتیجه مغز تقویت و یادگیری تسهیل می‌شود [آقازاده، ۶۸].

در جدول زیر، خلاصه‌ای از برخی تحقیقات انجام شده پیرامون نقش آموزش‌های قبل از دبستان در رشد شناختی و هوشی کودکان ارائه می‌شود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انجام پژوهش	نام محقق یا سازمان	نتایج حاصل از اجرای پژوهش
۱	بررسی تأثیر گذراندن و نگذراندن دوره‌ی پیش‌دبستان بر عملکرد تحصیلی پایه‌ی اول	۱۳۷۳	فرانک مهران و دیگران	نمره‌ی هوشی دانش‌آموزانی که دوره را سپری کرده‌اند، بیشتر از آنانی است که دوره‌ی آموزش‌های پیش از دبستان را طی نکرده‌اند.
۲	تأثیر آموزش‌های قبل از دبستان بر رشد هوش	۱۹۸۳	آکونل وفاران	کودکانی که دوره‌ی آموزش‌های قبل از دبستان را طی کرده‌اند، از نظر مهارت‌های کلامی برقراری ارتباط، پیشرفته‌تر از گروهی هستند که این دوره را سپری نکرده‌اند.
۳	بررسی اثرات آموزش و پرورش قبل از دبستان بر دوره‌ی ابتدایی	۱۳۶۹	سازمان بهزیستی	دانش‌آموزان آموزش دیده، به سؤالات بیشتری از آزمون هوشی «ریون» پاسخ داده‌اند.
۴	تأثیر محیط‌های غنی تربیتی بر رشد مغز در سال‌های اولیه		دانشگاه اینشتین	آموزش‌های اولیه‌ی زندگی باعث رشد کرتکس مغز شیارهای آن عمیق‌تر می‌شود، وزنش افزایش می‌یابد، قطر رگ‌هایی که خون را به کرتکس مغز می‌رسانند، زیادتر می‌شود و سلول‌هایی که باعث ترشح آنزیم حافظه‌سازی شوند، افزایش می‌یابد. در نتیجه مغز تقویت می‌شود و یادگیری تسهیل می‌یابد.

تأثیر آموزش‌های قبل از دبستان بر رشد و سازگاری اجتماعی کودکان

کودکان در سنین ۵-۶ سالگی (دوره‌ی آمادگی) دوست دارند با بزرگ‌ترها صحبت کنند و در کارها با آن‌ها مشارکت داشته باشند. شرایط خانواده‌های امروزی از نظر نوع ساختمان، محل سکونت، تعداد محدود افراد خانواده، مشغله‌های شغلی و اجتماعی والدین و... کودکان را در زمینه‌ی تعامل اجتماعی با محدودیت مواجه ساخته و فرصت‌های لازم یادگیری اجتماعی را به‌طور طبیعی برای آنان کاهش داده است. کودکان در حدود سن ۴ سالگی، پس از تسلط بر زبان مادری، تمایلات اجتماعی بیشتری نسبت به قبل پیدا می‌کنند و برای ورود به دبستان و سازگاری و تطبیق با محیط جدید نیازمند برخورداری از مهارت‌ها و قابلیت‌های خاص هستند؛ از جمله: عضویت در گروه، پذیرش اشتباهات خود، وظیفه‌شناسی، احساس مسئولیت، رعایت ضوابط و مقررات، ابراز همدردی و هم‌فکری با دیگران. تحقیقات انجام شده در این زمینه به اثبات رسانده است که آموزش قبل از دبستان به‌ویژه دوره‌ی آمادگی، رشد اجتماعی کودکان را برای پیشرفت در دوره‌ی ابتدایی آسان می‌کند. بنابراین مراکز آموزش قبل از دبستان نباید کم‌اهمیت‌تر از مدرسه‌ی ابتدایی قلمداد شود. در این مراکز، ارتباطات اجتماعی وسیع‌تر و متنوع‌تر می‌شود و کودکان در اثر تعامل در محیطی غنی، رشد اجتماعی لازم را برای ورود به دبستان و ایفای نقش خود به دست می‌آورند. در جدول زیر، خلاصه‌ای از برخی تحقیقات انجام شده پیرامون نقش آموزش‌های قبل از دبستان در رشد اجتماعی کودکان آمده است.

ردیف	عنوان پژوهش	سال انجام پژوهش	نام محقق یا سازمان	نتایج حاصل از اجرای پژوهش
۱	اثر دوره‌ی آمادگی در سازگاری اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی	۱۳۶۵	صالح‌پور	دوره‌ی آمادگی بر سازگاری عاطفی و اجتماعی کودکان پایه‌ی اول به‌طور چشم‌گیری مؤثر بوده است.
۲	تأثیر آموزش قبل از دبستان بر سازگاری اجتماعی کودکان	۱۹۸۳	پیکرنیک	آموزش قبل از دبستان به سازگاری اجتماعی کودک با جامعه‌ی بزرگ‌تر (مدرسه) منجر شده است. این نوع محیط‌ها به کودک یاری می‌کنند تا خود را به عنوان فردی مستقل در گروه حفظ کند و فعال‌تر، کنجکاوتر و پاشا‌تر باشد.
۳	تأثیر آموزش قبل از دبستان بر نگرانی‌های ورود به دبستان		استیتوی تعلیمت عمومی و روان‌شناسی مسکو	کودک‌انی که یک یا دو سال از زندگی خود را در مرکز پیش از دبستان گذرانده‌اند، هنگام ورود به مدرسه نگرانی‌های بیشتری از خود نشان داده‌اند.
۴	تأثیر آموزش قبل از دبستان بر سازگاری اجتماعی کودکان	۱۹۷۵	استاین و فردریچ	کودک‌انی که آموزش‌های قبل از دبستان را دیده‌اند، در هنگام بازی با سایر کودکان، رفتار جامعه‌پسندتری داشته‌اند.
۵	تأثیر آموزش قبل از دبستان بر سازگاری اجتماعی کودکان	۱۹۷۹	پالمر	آموزش قبل از دبستان به سازگاری اجتماعی کودکان منجر می‌شود.

زیرنویس

1. Head Start